

Editorial

Δύο από τις τέσσερις θεμελιώδεις αρχές του νεωτερικού αντιπροσωπευτικού συστήματος, όπως τις προσδιόρισε ο B. Manin, συνίστανται, αφενός, στη λήψη αποφάσεων από τους κυβερνώντες, οι οποίοι διατηρούν την ανεξαρτησία τους σε σχέση με τις επιθυμίες των εκλογέων τους, και, αφετέρου, στη δυνατότητα των κυβερνώμενων να εκφράσουν τις απόψεις και τις πολιτικές επιθυμίες τους χωρίς αυτές να υπόκεινται στον έλεγχο των κυβερνώντων. Η σχέση μεταξύ των δύο εν λόγω αρχών είναι συμπληρωματική αλλά φανερά ετεροβαρής: από τη μια πλευρά, υπάρχει η εξουσία λήψης αποφάσεων δεσμευτικών για το σύνολο· από την άλλη, η ελευθερία έκφρασης γνώμης και άσκησης κριτικής. Σε θεσμικό επίπεδο, η κατοχύρωση της ελευθερίας των αντιπροσωπευόμενων να εκφράζουν ελεύθερα τη γνώμη και την κριτική τους στον δημόσιο χώρο θεσμοθετήθηκε, για πρώτη φορά, στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής με την περίφημη Πρώτη Τροποποίηση (First Amendment) του Συντάγματος της Φιλαδέλφειας, η οποία ψηφίστηκε το 1791 και προβλέπει ότι «[τ]ο Κογκρέσο δεν θα θεσπίσει κανέναν νόμο που να αφορά την καθιέρωση θρησκείας ή που να απαγορεύει την ελεύθερη άσκηση αυτής, ή που να περιορίζει την ελευθερία του λόγου ή του τύπου, ή το δικαίωμα του λαού να συνέρχεται ειρηνικά και να υποβάλλει αναφορές στην κυβέρνηση για τη διόρθωση αδικιών».

Η κατοχύρωση της συλλογικής πτυχής αυτής της ελευθερίας στα ευρωπαϊκά Συντάγματα καθυστέρησε αρκετά, μολονότι είναι βέβαιο ότι και οι επαναστάτες του 1789 θεωρούσαν πως, εφόσον οι αντιπρόσωποι έχουν διακριτική ευχέρεια ως προς τις επιλογές τους, οι πολίτες θα πρέπει να έχουν το δικαίωμα να απευθύνουν αιτήματα προς αυτούς. Καθοριστικό ρόλο σε αυτήν την καθυστέρηση έπαιξε το γεγονός ότι ο, ηγεμονικός κατά τον 19ο αιώνα, φιλελεύθερος λόγος διεπόταν από φανερή δυσανεξία απέναντι στη συλλογική έκφραση των πολιτών και αντιμετώπιζε τη διατύπωση αιτημάτων προς τους κυβερνώντες μέσω δημόσιων υπαίθριων συναθροίσεων ως συνώνυμο της εξέγερσης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αιματηρή καταστολή ειρηνικής συνάθροισης εργατών στις 16 Αυγούστου 1819, όταν ένοπλες μονάδες ιππικού επιτέθηκαν απρόκλητα σε 60.000 διαδηλωτές που ζητούσαν την κατοχύρωση του καθολικού δικαιώματος ψήφου στο St Peter's Field του Manchester, σκοτώνοντας δεκάδες ανθρώπους και τραυματίζοντας εκατοντάδες άλλους. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, δεν είναι τυχαίο ότι η, πρωτοπόρα για εκείνη την εποχή, καθιέρωση του καθολικού δικαιώματος ψήφου στην Ελλάδα με το Σύνταγμα του 1864 συνδυάστηκε με την κατοχύρωση της ελευθερίας της συνάθροισης.

Η γενίκευση της παραπάνω ελευθερίας στα Συντάγματα του 20ού αιώνα υπήρξε απόρροια των επαναστάσεων που συνόδευσαν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και των κινημάτων Αντίστασης που αναπτύχθηκαν κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Έκτοτε, η ελευθερία της

συνάθροισης αποτελεί τον σημαντικότερο ίσως τρόπο συμμετοχής των πολιτών στην πολιτική ζωή μιας χώρας πέρα από την άσκηση του δικαιώματος ψήφου. Η εν λόγω ελευθερία αποτελεί κρίσιμο δείκτη αναφορικά με την ποιότητα της δημοκρατικής αντιπροσώπευσης καθώς -με τα λόγια του E.-W. Böckenförde- μέσω της άσκησης αυτής της ελευθερίας «ο λαός εξακολουθεί να αποτελεί ζώσα δύναμη στη ζωή της συντεταγμένης πολιτείας».

Με αυτό το κριτήριο πρέπει να ερμηνευθεί το νομοθετικό πλαίσιο το οποίο διέπει τις δημόσιες υπαίθριες συναθροίσεις στη Χώρα μας και το οποίο μάλλον περιορίζει παρά ενισχύει τη δημοκρατική όψη της αντιπροσώπευσης. Συγκεκριμένα, ο Ν. 4703/2020 δομείται με επίκεντρο την πρόβλεψη για την υποχρέωση γνωστοποίησης των συναθροίσεων στην Αστυνομία, αφήνοντας το περιθώριο μια συνάθροιση να είναι ειρηνική και άοπλη και να μην έχει απαγορευθεί για κάποιον από τους συνταγματικά προβλεπόμενους λόγους, αλλά να διαλυθεί επειδή δεν έχει γνωστοποιηθεί. Έτσι, ο Νομοθέτης δεν αρκείται στους περιορισμούς που επιφυλάσσει το άρθρο 11 παρ. 2 του Συντάγματος στην ελευθερία συνάθροισης. Κατά τρόπο ασύμβατο με τον θεμελιώδη νόμο του Κράτους, έρχεται να προσθέσει και άλλους πλάι σε αυτούς.

Το άρθρο του Ακρίτα Καϊδατζή αφορά έναν άλλο, πιο πρόσφατο, περιορισμό της ελευθερίας συνάθροισης, την απαγόρευση οποιασδήποτε συνάθροισης στον χώρο μπροστά από το μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη, η οποία συνδυάζεται, μάλιστα, με την απαγόρευση χρήσης του εν λόγω χώρου «πέραν της επίσκεψης του Μνημείου και της ανάδειξης της σημασίας του». Ο συγγραφέας επισημαίνει τις παράδοξες και παράλογες πτυχές αυτής της απαγόρευσης, η οποία θεσπίστηκε με το άρθρο 39 του Ν. 5240/2025, καθώς και την απουσία προστατευόμενου έννομου αγαθού. Κατόπιν, αναδεικνύει την πολλαπλή αντισυνταγματικότητά της, υπογραμμίζοντας ιδιαίτερα τόσο τη διαδικαστική όψη της ανεπίτρεπτης επιβολής της απαγόρευσης με τυπικό νόμο αντί αιτιολογημένης διάταξης της αστυνομικής αρχής κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 11 παρ. 2 του Συντάγματος, όσο και την ουσιαστική όψη της εφόσον δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις που θέτει η ίδια συνταγματική διάταξη. Ο αναγκαίος έλεγχος συνταγματικότητας, τόσο στη συγκεκριμένη περίπτωση όσο και γενικώς, δεν είναι μόνο δικαστικός αλλά μπορεί να ασκηθεί και από τους πολίτες. Σε αυτό το πλαίσιο, γράφει χαρακτηριστικά ο Καϊδατζής, «το βασικό μέσο που έχουν οι πολίτες για να ελέγξουν αντισυνταγματικές ενέργειες πολιτειακών οργάνων είναι η δημόσια κριτική και διαμαρτυρία, ατομικά ή συλλογικά, που προστατεύονται ως ενάσκηση συνταγματικών δικαιωμάτων: από την έκφραση γνώμης, την αναφορά στις αρχές, τη διοργάνωση διαδηλώσεων, την κήρυξη απεργιών, μέχρι την προσφυγή στα δικαστήρια –προκειμένου, στην τελευταία αυτή περίπτωση, να ενεργοποιηθεί ο δικαστικός έλεγχος».